

No. 9.

G. H. REWETI, Apiha Maori, Poneke, ki te HEKERETARI o RARO, Tari Maori.

E TA,—

Poneke, 13 o Maehe, 1891.

I runga i te whakarite i nga tohutohu mai i roto i to pukapuka o te 8 o nga ra o Tihema, 1890. E whai honore ana ahua ki te tuku atu ki a koe i konei te tatau o te iwi Maori e noho ana i te Kauti o Heretaunga.

E toru tekau te hokinga iho o te maha o nga tangata e whakaaturia ana e taua tataunga. Otira tena pea kua riro etahi o ratou ki nga Kooti Whenua Maori i Whanganui me etahi atu wahi na reira pea i hoki iho ai to ratou maha. Erangi tekau ma toru nga manuwhiri i uru mai ki roto i te tatau o te tau 1886. A me ki ake e ahau i konei he nui te mate e pa ana ki nga Maori i runga i te nohoanga o te Kooti Whenua Maori i roto i nga takiwa Pakeha, no te mea e haerere kau ana ratou i reira a e whakato ana i nga mate ki roto i o ratou tinana a hemo iho i te mea kahore ano i tino kaumatua. He taumaha rawa hoki nga utu hei utunga ma ratou ko tona tukunga iho ka hokona ko nga whenua hei whakaea i a ratou nama i a ratou e tatari ana kia oti ta ratou mahi.

E ahua ora ana nga Maori i roto i tenei Kauti. Heoi te mate e tika ana kia whakahuatia ko te mate e kiia nei he *la grippe*, a ki taku i rongoi ai kihai i tau tetahi tino mate ki a ratou i runga i taua mate. Tokorua nga rangatira Maori i hemo i muri iho i tera tataunga (ara) ko Wi Tako, M.L.C., me Henare te Puni. He tini te Pakeha i hui kia kite i te nehunga o taua rangatira o Wi Tako.

He tokomaha nga Maori i roto i tenei Kauti e noho ana i roto i te whare papa, a he tokomaha hoki o ratou e whiwhi ana ki te moni i runga i te reti o o ratou whenua, a ko nga mea e mahi paamu aua kei te kitea e ratou te pai o aua moni reti hei tapiri ki nga hua o a ratou paamu. Kotahi nei ia te mea i ahua mate a ratou kai i tenei tau i te hono tonu o te ua. A tera ano hoki tetahi kaiarai i te ora kia ratou ko ta ratou mahi topu, tera ano ia etahi o ratou kua motuhake te mahi a tenei i tana paamu me te tau ano o te ora ki aua tangata.

Ko nga mate e ahua hono tonu ana ki nga Maori ko te mare me nga mate kohikiho, ka pangia ana e era mate he tokomaha e hemo tonu atu ana. A kahore he kaitautoko mo te ora o tenei hanga o te tangata. Heoi e maharatia ana kahore i te penei te kaha o nga tinana o nga Maori o enei rangi ki nga kaumatua o mua. I nga wa o mua kei runga i nga maunga me nga wahi teitei o ratou kainga, a he paake he korowai me etahi atu kakahu o te Maori o ratou kakakahu o era rangi, me te ora ano ratou. Inaianei kei te noho noa iho ki nga wahi e mama ana te tiki i te wai i te wahia, a he mea ano kei nga wahi repo kei nga tataha o te awa nga kainga, ko tona tukunga iho ko te mate rewharewha me te piwa me te mate tonu iho. Tena etahi korero kei roto i tetahi pukapuka a te Popa Kaititiro o Nga Kura Maori. Ko te ingoa nei o taua pukapuka ko te Ora o nga Maori. Na te tere hoki o te tango o te Maori ki nga tikanga Pakeha i pangia ai nga Maori e aua tu mate, a kei te ahua pera ano hoki te iwi Pakeha. Akuanei i runga i nga rongoa a tetahi Rata, e korero aua tetahi kaituhituhi i te tere haere o nga tikanga me te mate Kohikiko he mea tipu mai ano aua mate i roto i nga tikanga o enei wa. No te mea e tere haere ana nga tikanga hou me te tere haere hoki o nga mate. I roto i nga tau e rima tekau kua hori nei tera ano ona tangata me ona takiwa a wahi iti kore rawa e kitea he mate ki waenga i a ratou. E ki ana kihai i pangia nga Piha patu kau, me nga tangata e noho ana i nga Hairana. Inaianei kei te pangia ano aua wahi—Na te aha ra i pera ai? No te mea kei te whakapaia haeretia nga tikanga a taua iwi. Titiro ianei ki nga iwi e mau ana ki o ratou tikanga Maori. Tera etahi korero a nga Mihinare o aua wahi hei ako i te tangata. No tetahi kainga ka whakakakahuria e taua Mihingare nga Maori ki te kakahu Pakeha a tinata tonu mai i reira te mate o nga Maori heoi whakarere ana e nga Maori nga kakahu Pakeha a mutu tonu iho te mate. Na i te mea e kitea ana enei rereketanga i roto i te Iwi Maori Tena noake te nui o te kino ina maka nga tangata Maori ki te Whare herehere ahakoa nga tikanga atawhai i a ratou e noho ana i reira e mate ana ratou i te arainga atu ki roto i te Whareherehere. Kei te neke noa ake te mate o nga Maori i to nga Pakeha i te arainga ki reira, a e mahara aua ahau he mea tika kia whakaarohia tenei ina maka nga Maori ki te Whare herehere. Ehara hoki i te mea he whiu i a ratou te makanga ki reira, erangi ko te taikaha rawa o taua mahi i te makanga i a ratou ki reira, kua kite ahau i enei mate na reira ahau i whakahua ai i konei. Mehemea e whiriwhiria ana e tatou te ahua o nga Maori i mua ara o ratou kakahu me o ratou Whare me a ratou haerere noa i waho i nga tau maha, ehara i te mea tika kia mahara tatou me whakahohoro tonu nga tikanga kia rite ki o tatou. Ki taku mohio kei te nui rawa nga tikanga e hiahiaatia ana e tatou kia whakaritea tonutia e nga Maori i naianei i a ratou e neke haere ana ki nga tikanga Pakeha. A mehemea e waiho ana ko tatou hei tauira mo ratou me whakangawari a tatou tikanga ki a ratou. Me whakaaro ano hoki e tatou te porori haere o te piki ake o nga tikanga a o tatou tupuna Pakeha i Ingarangi. Tenei hoki nga korero mo te hunga o Awherika e noho ana i te kainga o te Marikena e ki ana e tetahi kaituhituhi ma runga ano i te mamae e mohio ai ratou ki nga mahi Kawanatanga mo ratou ake ano kia pera ano me te iwi nana i kawhaki o ratou tupuna i nga wahi koraha o Awherika. Ka kitea i roto i nga pukapuka whakapapa i tuhia e taua Pakeha ka ahei ano nga mangumangu o Awherika te whakapiki haere ake i a ratou ano penei ano me te Pakeha. Erangi ia he nui te raruraru e tau ki runga i a ratou i a ratou e piki haere ana. A kia taea ai te piki ake me whakahoahoa atu ano te Pakeha kia ratou. Ai a tatou e whiriwhiri ana i te whakatoimahatanga iho, a o tatou tupuna i a tatou, tera e kitea e totatou iwi tetahi whenua pai hei whakahaere i nga tikanga nunui.

Naku na,

Ki te Hekeretari o Raro Tari Whenua Maori, Poneke.

HORI H. REWETI.